

NÄKYMİÄ SUOMEN MERISTRA- TEGISESTA ASEMASTA JA MERI- VOIMIEMME OPERATIIVISISTA ONGELMISTA

Yleisesikuntakomentaja J u h a T i k k a

JOHDANTO

Toisen maailmansodan jälkeen on jokaiselle suomalaiselle tullut tutuksi presidentti J. K. Paasikiven lausuma Suomen politiikan sidonnaisuudesta maantieteeseen. Tällä tarkoitetaan korostetusti maamme asemaa toisen, maailman tämänhetken supervallan, Neuvostoliiton, rajanaapurina. Suomen on jokaisessa kannanotossaan ja suhtautumistapaansa punnitessaan otettava huomioon tämä tosiasia. Lähtökohtana nimenomaan strategisessa tarkastelussa on välttämätöntä heti aluksi palauttaa tämä perustava kehys mieliin. Toisaalta itsenäisen ja puolueettomuusasenteen turvallisuuspolitiikkansa ohjenuoraksi valinneen maan tulee kuitenkin ensisijaisesti lähteä omista, kansallisista tarpeistaan, asetettakoon tarkastelun näkökulma sitten millaiseksi hyvänsä tai käytettäköön minkälaatuista »suodatinta» tahansa loppuratkaisua tehtäessä.

Maan strategista tarkastelua ei koskaan voida suorittaa vain omia mahdollisuuksia ja intressejä tutkimalla. Kukin osatekiä saa strategista arvoa vasta sen jälkeen, kun on suoritettu vertailu siinä voimakentässä, joka muodostuu toisten, samalla alueella vaikuttavien intressien kesken. Näin voidaan päätyä omien pyrkimysten arvostukseen antaen niille tavallaan etumerkit, positiiviset, negatiiviset tai neutraa-

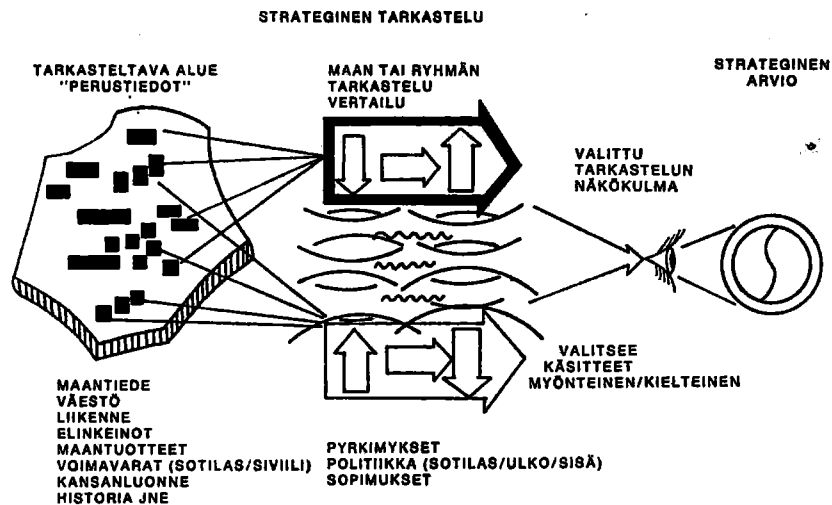
lit. Nyt valitusta näkökulmasta riippuen, voidaan strategista arviota painottaa myönteisenä tai kielteisenä niin, että lopullinen arvio hahmottuu prosessissa käytettyjen perustietojen mukaisesti. Tätä ajatusketjua on syytä selventää yksinkertaisella kuvalla (Kuva 1).

FENNO-SKANDIAN STRATEGINEN KENTTÄ

Jos lähdemme ensimmäiseksi tarkastelemaan sitä voimakenttää, johon omat pyrkimyksemme tulisi sijoittaa punnittaviksi, voidaan perustelujen osalta viitata useaan tehtyyn tutkimukseen. Tuorein ja ehkä tämän lukijakunnalle tutuin lienee majuri Hägglundin ja Särkiön Sotatieteellisen Seuran stipendityönä laatima »Fenno-Skandian strateginen asema ja siitä tehtävät johtopäätökset Suomen turvallisuuspolitiikalle». Tutkimuksessa osoitetaan, että maamme alueen merkitys suurvalloille on voimakkaasti meristrateginen.

Suomen Lapin alueella suoranaiset vaikutukset maatamme vastaan saavat maamme kannalta maa- ja ilmaoperaatioiden luonteeseen. Eteläisen Suomen osalta voidaan osittain päätyä myös vastaavaan väitteeseen, mutta tällä alueella välitön meren vaikutus on huomattavasti korostetumpi. Parlamentaarinen Puolustuskomitea esittää mietinnössään (1971: A 18) mm, että »Itämeren piirissä strateginen yleistilanne on perusteellisesti muuttunut, kun aikaisemmin Baltian—Suomenlahden alueella sijainnut sotilaallinen jännitysalue on siirtynyt Itämeren eteläosaan Tanskan salmien tuntumaan». Edelleen arviossa korostetaan, että kriisitilanteessa sen vaikutukset voivat kohdistua myös Suomen aluevesien suuntaan. »Tämä seikka antaa Etelä-Suomen rannikolle ja Ahvenanmaalle, jonka strateginen arvo suurvaltojen kannalta on sinänsä vähentynyt, edelleenkin yli oman maamme strategisten etujen ulottuvaa sotilaspoliittista merkitystä». Näin siis suurvaltojen intressit ovat merellisesti väritettyjä. Kiintoisana yksityiskohtana amerikkalaisten suhtautumisesta Suomen lähimeriin tuotakoon tässä esille L. W. Martin'in eräs näkemys kirjassaan »The Sea in Modern Strategy»: Hän käsittelee länsimaille varsin keskeistä aluevesirajan laajuuskysymystä vaatien 3 meripenikulman aluevesiä kaikille valtioille »meren vapauden» nimissä. Mikäli valtiot ryhtyvät noudattamaan Neuvostoliiton omaksumaa 12 meripenikulman aluevesirajaa, kirjoittaja toteaa, useat tärkeät kapeikkoalueet sulkeutuvat vapaalta liikkumiselta. Esimerkkeinä hän mainitsee Gibraltarin salmen, Indoneesian saarten väliset salmet ja Suomenlahden suun.

(Kuva 1)

SUOMEN MERELLISET INTRESSIT

Kunkin maan on itsenäisesti valittava suhtautumisensa mereen. Saadaksemme Suomen kannalta niitä strategiseen arvioon vaikuttavia osatekijöitä, joita voitaisiin verrata strategisessa tarkastelussa, tulee tässä yhteydessä kirjoittajan mielestä perustella hieman tarkemmin Suomen todellista merenkäyttötarvetta. Tämä johtuu siitä, että Suomessa ns yleinen mielipide jostakin syystä ei tunnista kaikkia niitä tuntomerkkejä merellisiksi, jotka tavallaan itsestään selvinä kuuluvat jokapäiväiseen elämään, mutta samalla ovat kokonaan riippuvia merestä.

Meren käyttö liittyy oleellisesti Suomen talouselämään. Tohtori K. Killinen esittää käsitteen »Meri Suomi», alueen, joka voidaan rajata Lappeenrannasta Vaasaan käsittäen Lounais- ja Etelä-Suomen. Tälle alueelle on keskittynyt pääosa teollisuudestamme, väestöstämme ja kulttuuristamme. Vaikka voidaankin väittää, että maastolliset ja ilmastolliset tekijät osaltaan ovat aiheuttaneet tämän keskittymän, voidaan helposti osoittaa, että perussyynä on ollut hakeutuminen liikenneyhteyksille — meren tuntumaan. Nykyisestä kauppavaihdostamme merikuljetuksina kulki v 1971 87 %, rautateiden vastatessa 12 %:sta maantiekuljetusten jäädessä 1 %:iin. Tällaisten prosenttilukujen valossa meren merkitys Suomen talouselämälle on kiistaton tosiasia. Liikenteen väheneminen supistaa heti toimintamahdollisuuksiamme. Viime sotien aikana silloiset kuljetusluvut vähenivät 1/3 rauhanajan kuljetuksista. Elinkeinorakenteemme on kuitenkin muuttunut huomattavasti viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana, joten nykyisin kriisiaikanakin tarvittanee noin puolta rauhanajan kuljetuksista pitämään yllä säännösteltyäkään teollisuutta. Vaikka voitaisiin olettaa, että kriisiaikana rautatie- ja maantiekuljetukset kiihdyttäisi äärimmilleen meriliikenteen täydellistä pysähtymistä ei voitaisi kompensoida.

Hetkellisen kuljetuskatkon mahdollistaisi luonnollisesti varmuusvariointi. Nykyiset raaka-ainevarastomme ovat kuitenkin varsin niukat. Keskimäärin yhdestä kolmeen kuukauteen¹⁾ loppuu normaalikulutuksella suurin osa teollisista tuontiraaka-aineista sekä kaupallisten keskusvarastojen että valtion ylläpitämien varmuusvarastojen nykytilanne huomioon ottaen. Tiettyjen peruselintarvikkeiden osalta varastojen loppuminen vie huomattavasti pitemmän ajan toisaalta suuremman varastoinnin, toisaalta omavaraisuusasteen korkeamman prosenttiluvun vuoksi, joten suoranainen hengissäpysyminen on taattu pitempiaikaisessakin kriisissä, vaikka tuonti pysähtyisikin. Toisaalta teollisuuden pysähtyminen saattaisi aikaan tilanteen, josta selviäminen jää vain arvailujen varaan.

1) Tietoja maanpuolustuksesta, Helsinki 1973 taulukko s 119

Oma merikuljetuskapasiteettimme riittää tilastonumerojen valossa varsin hyvin kriisiajan kuljetuksiin. Nykyisin²⁾ 57,2 % meritse tapahtuvasta kuljetuksesta suoritetaan suomalaisella kalustolla. Kuitenkin on huomattava, että mahdollisen kriisin sattuessa vain osa tonnistoamme on saatavilla kotisatamiin muiden jäädessä joko internoituina ulkomaille tai sellaisille merialueille, joilta pääsyn Itämerelle estää kriisi-alueet. Myös tonnistomme laadun muuttuminen yhä suuremmiksi yksiköiksi aiheuttaa vaikeuksia nimenomaan kotimaisen rannikko- ja sisävesiliikenteen hoitamisessa.

Meri voisi palvella Suomen elinkeinoelämää myös muilla keinoin kuin liikennereittinä. Kuitenkin Suomen kalastusluvut²⁾ osoittavat, että Suomea ei kiinnosta sen merien ravintolähteet. Vuonna 1970 Suomen kalastustulos 82.1 tuhatta tonnia on varsin vaatimaton toisiin pohjoismaihin verrattaessa; Ruotsi 293.7 ja Norja 1 226.5. Tätäkään puolta meren hyväksikäytössä ei tulisi kuitenkaan unohtaa ennenkaikkea poikkeusaikaa ja sen tuomaa ravintopulaa silmälläpitäen.

Nykyisin energiapulan avattua suomalaisten silmät näkemään tuontipolttoaineen merkityksen on helppo edellä esitettyjen näkymien valossa todeta Suomen kokonaisriippuvuus merestä. Voidaan väittää, että Suomen elinkeinoelämälle meren tarjoama kuljetustie on elintärkeä. Näinollen strategisten arvioiden perustekijänä meren käyttö kuljetustienä asettuu erittäin korostettuun asemaan siinä voimaken-
tässä, jonka suurvaltojen meristrategiset intressit sävyttävät.

Sotilaalliselta kannalta asiaa tarkastellessa ei tietenkään sovi unohtaa meritien merkitystä sotilaallisiin merikuljetuksiin, mairinnousuihin, ja näinollen meren merkitystä uhkatekijänä. Itämeren piirissä potentiaalista mairinnousuvalmiutta on riittämiin yllätyshyökkäyksen nopeaksi käynnistämiseksi.

SUOMEN MERIVOIMILLE ASETETTAVA VAATIMUSTASO

Puuttumatta maamme rauhanajan merenkulkupolitiikkaan otettakoon tässä esille ne tavoitteet, jotka kriisiaikana on katsottu tarpeelliseksi merenkulun turvaamiseksi. Puolustuslaitosta ylläpidetään politiikan viimeisenä keinona taata kansalliset pyrkimykset. Se on tavallaan henkivakuutus, joka mitoitetaan niiden viimeisten ja ehdottomien rajojen mukaisesti, joihin kukaan ei halua turvautua, mutta joiden arvo ja oikeamittallisuus koetaan vasta sitten, kun muita vaihtoehtoja ei enää ole. Sir John Winthrop Hackett kirjoitti v 1962 seuraavaa: »Sen, minkä yhteiskunta sijoittaa sotavoimiinsa, on juuri niin paljon, kuin se siltä odottaa saavansa, ei enempää eikä vähempää. Yhteis-

2) Tilastollinen vuosikirja 1971—72

kunnan odottaman määrän tulisi olla heijastuma siitä, mitä se on. Kun yhteiskunta katsoo puolustusvoimiinsa, se katsoo peiliin: jos peili on todellinen, kasvot, jotka siellä näkyvät, ovat sen omat.»

Parlamentaarinen Puolustuskomitea on työssään pyrkinyt näkemään Suomen puolustusvoimat todellisessa peilissä. Edellä mainitussa mietinnössään se toteaa: »Suomen turvallisuuspolitiikka muodostaa kokonaisuuden, johon sisältyvät ulkopolitiikka ja puolustuspolitiikka. Laajemmassa mielessä myös kauppapolitiikan katsotaan kuuluvan turvallisuuspolitiikan kokonaisuuteen.» Edellä on osoitettu kauppapolitiikan riippuvuus merikuljetuksista. Tämän tosiasian näyttää Parlamentaarinen Puolustuskomitea peilistä nähneen. Se on työssään pyrkinyt määrittämään ja rajaamaan toisaalta ilmeisten tarpeitten, toisaalta taloudellisen sietokykymme ja reaalisten mahdollisuuksien mukaista »henkivakuutusta». Merivoimiemme osalle langennut arvio rakentuu vankoihin tosiasioihin. Puolustuskomitea toteaa, että korkeaa teknistä ja kustannustasoa edustavan taistelukaluston on oltava palveluskäytössä tai ainakin käyttövalmiudessa jo rauhan aikana. Niiden määrää on kriisiaikana vaikea tai jopa mahdoton lisätä. Niinpä puolustuskomitea suosittaa merivoimillemme kalustolliseksi tavoitteeksi kahta laivastoyhtymää ja mietinnössä rakentuu tälle ajatuspohjalle ne tehtävät, jotka merivoimiemme tulisi täyttää.

Parlamentaarinen Puolustuskomitea esittää Suomen sotiaallisille suoritteille asetettaviksi vaatimuksiksi erityisesti merivoimia koskien seuraavia tehtäväkokonaisuuksia: Merivalvonnan tulee muodostaa aukoton tutkavalvontaverkko Suomenlahden—Saaristomeren—Ahvenanmaan alueelle täydennettynä tärkeimmissä kohdissaan vedenalaisella valvonnalla. Alueloukkausten estämiseksi on oltava kalustoa jatkuvassa partiointitehtävässä ja lisävoimaa tulee voida keskittää lyhyessä ajassa alueloukkausten torjuntaan. Suomen tulee siis pystyä uskottavasti osoittamaan kykynsä huolehtia puolueettomalle maalle asetettavista valvonta- ja loukkausten torjuntavaatimuksista. Edelleen Suomen tulee kyetä vakavamman kriisin aikana miinoittein ja muilla torjuntakeinoilla turvaamaan ja johtamaan aluevesillämme tapahtuva oma ja vieraiden alusten rauhanomainen liikenne. Tärkeimmillä alueilla on myös kyettävä olemaan jatkuvassa torjuntavalmiudessa. Näihin tavoitteisiin pyrkiessään on rauhanaikana organisaatiota kyetävä käyttämään meriliikenteen varmentamiseen, pelastuspalveluun, ympäristön suojeluun ja saaristoasutuksen elinehtojen parantamiseen. Hyökkäyksen kohdistuessa maattamme vastaan tulee hyökkääjän toimia kyetä rajoittamaan, hidastamaan ja tuottamaan sille tappioita edellytysten luomiseksi maalla tapahtuvalle torjunnalle. Samoin on varauduttava Ahvenanmaan puolueettomuuden turvaamiseen ja puolustamiseen.

Edellä esitettyihin tavoitteisiin syventyessä on todettava, että suorittajien osalta päädytään toki muihinkin kuin vain merivoimiimme. Tehtävien suorittajina on nähtävä merivoimien ohella ilmavoimat, rannikkotykistöjoukot, merivartiostot ja rannikolla ja merialueella toimivat rauhan aikana puhtaasti siviilihallinnolliset organisaatiot. Merivoimien kannalta tavoitteita tarkasteltaessa tullaan kuitenkin siihen, että tavoiteasettelu on erittäin mittava jo komiteamietinnön suosittelemalle tavoitekalustolle saatikka sitten nykykalustollemme, joka huomattavasti jää alivahvuiseksi sekä alusten että henkilöstön osalta. Merivoimiemme tehtävät on kuitenkin täytettävä myös tänä päivänä, ei tulevalla tavoitekalustolla vaan nyt hallussamme olevalla. On selvää, että tästä johtuu mitä moninaisimpia operatiivisia ongelmia, ongelmia, joiden ratkaisu vaatii ehkä kipeitäkin päätöksiä. On tehtävä ratkaisuja, joissa otetaan huomioon reaali mahdollisuudet. Tätä operatiivista ongel-mavyhteä on syytä tarkastella yksityiskohtaisemmin.

MERIVOIMIEN KAYTÖN OPERATIIVISET MALLIT

Yleinen aseellinen maanpuolustuksemme perustuu alueelliseen puolustusjärjestelmään. Tämän toteaa myös Parlamentaarinen Puolustuskomitea. Strategisesti tärkeimmän rannikkomme, Suomenlahden ja Itämeren pohjoisosan rannikkovyöhyke rajautuu kolmen sotilasläänin alueelle. Operatiivisesti merivoimien kannalta helppo patenttiratkaisu olisi luonnollisesti alistaa merivoimat näille lääneille ja yksiköittäin suorittaa läänin kokonaisuunnitelman puitteissa niille uskotut tehtävät. Tällaista ratkaisua vastaan on kuitenkin osoitettavissa kaksi erittäin painavaa vastaväitettä.

Ensiksi; mikäli merellä aiotaan saada aikaan todella tavoitteeksi uskottuja suoritteita, on määrätilanteessa kyettävä keskittämään jopa koko nykymerivoimamme iskukykyinen osa saman päämäärän saavuttamiseen. Tämä siis edellyttäisi koko merivoimiemme alistamista yhdelle sotilasläänille. Mikäli merivoimiamme tarvittaisiinkin toisaalla, tietylle alueelle alistettujen ja sen alueen tehtävissä olevien osastojen saaminen tarvekohtaan on jähmeä ja vaikea tehtävä vaikka kalusto sinänsä kykenisikin liikkuvuutensa ansiosta nopeaan siirtoon. Siirtyminen jättäisi aukon sen sotilasläänin puolustusketjuun, jolle yksiköt olivat alistettuina. Toiseksi; vaikka sotilasläänimme rakentuvat tiettyjen kokonaisuuksien varaan, niiden alueet ovat kuitenkin valtakunnallisesti ajatellen varsin rajallisia. Jo se tosiasia, että tärkeimmäksi strategiseksi rannikkoalueeksi rajattu etelärannikkomme jakautuu kolmen läänin alueelle ja se tosiasia, että Pohjanlahti voi muodostua erittäin tärkeäksi meriliikenneväyläksi tuoden tullessaan kaksi sotilasläänäniä

lisää, antanee selkeän kuvan tilanteesta. Merivoimiemme toiminnan tulee kattaa koko valtakunnan merialue, eikä operatiivista tehtävän-siirtoa yhdelle läänille voida ajatellakaan. Sotilasläänillä on riittävästi tehtäviä muutenkin. Merivoimien toiminnan vastuu on oltava koko toimintakentällä yhdellä johtoportaalla, merivoimien komentajalla. Näinollen hän tarvitsee myös omassa johdossaan olevan välineen tehtävien hoitamiseen niin, että nopeat ja kokonaistilannetta parhaiten palvelevat ratkaisut ja painopisteen siirrot ovat mahdollisia. On myös muistettava, että meritoiminnan painopiste voi valtakunnallisesti olla muualla kuin muiden taistelutoimintojen painopiste.

Näillä perusteilla on päädytty merivoimien operatiivisessa käytössä ratkaisuun, jossa yleisvoimat, suoraan merivoimien komentajan käsissä, edustavat parasta operatiivista isku- ja liikevoimaa. Paikallisvoimat, alistettuna sotilaslääneille tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan, ollen aseteitse merivoimien komentajan johdossa, koostuvat apu- ja tukitoimintaan soveltuvista aluksista, joiden operatiivinen liikkumiskyky on pienehkö. Toisaalta näiden voimien jatkuva ja alueeseen sidottu tarve korreloi luonnollisesti painopisteiden syntymiseen, mutta säilyy jatkuvana myös sivusuuntien alueilla.

Vähäisten voimien jako edellä esitetyllä tavalla lieene ainoa mahdollinen. Operatiivisia tehtäviä ja nimenomaan yleisvoimien operatiivista suuntaamista ajatellen on kuitenkin harkittava erittäin tarkoin, mihin merivoimaamme ajallisesti, alueellisesti ja tehtäväkokonaisuuksina käytetään. Toisena painona harkinnan vaakakupissa ovat ne suoritteet, jotka maavoimat, ennenkaikkea rannikkojoukot, ja ilma-voimat voivat suunnata merelliselle toimintakentälle. Merivoimien liikkuvan kaluston niukkuudesta johtuen tulisi pääperiaatteena olla yksinkertainen ohjelmaratkaisu: kaikki ne tehtävät, jotka muut kuin merivoimat voivat suorittaa, annetaan myös heille. Merivoimia käytetään vain tehtäviin, joihin muilla asejärjestelmillä ja tietoudella ei pystytä. Näin pelkistettynä tehtäväasettelun pohja tuntuu yksinkertaiselta. On kuitenkin huomattavaa, että arvioitaessa tehtävien suoritustasoa, aika ja valmiustekijöitä ja Suomella olevia kokonaisresursseja asettaen koko maanpuolustuksemme tarkasteluareenaksi, tulee esille useitakin tahdonvallan ratkaisuja, joista voidaan olla perustellusti eri mieltä. Operatiivisia ongelmia siis syntyy jo peruslähtökohdissa.

Mikäli oletamme, että voidaan ratkaista merivoimiemme käyttöajatus mahdollisimman optimaalisella tavalla, tarkempi operatiivinen suunnittelu tuo tullessaan lisäongelmavyöhyden. Se koostuu useista eri tekijöistä, jotka liittyvät huolto-, johtamis- ja yhteistoimintaongelmiin. Kokonaisproblematiikan selvittämiseksi tulee asiaa tarkastella yksityiskohtaisemmin. Mikäli jaottelemme tehtävävaatimukset Parlamentaarisien Puolustuskomitean asettamia vaatimuksia ryhmitellen rauhanajan,

kriisin ja puolueettomuuden ylläpitämisen ja vakavan, Suomea kohtaan kohdistuvan kriisin tai sodan jaksoihin, voimme huomata, että operatiivisia ongelmia löytyy joka hetki. On myös muistettava, että siirtymä edellä esitetyistä vaiheista toiseen, Suomen kannalta vakavampaan, on kyettävä ottamaan huomioon mahdollisen kriisin eskaloitumisen myötä.

MERIVOIMIEN TEHTÄVÄT RAUHANAIKANA

Jos keskitymme rauhanajan meritoiminnassa vain sen maan turvallisuuspolitiikkaan nojaavaan osaan jättäen humanitääriset velvoitteet sivuun, voidaan vaatimustaso yksilöidä seuraavasti: Suomen on kyettävä valvomaan merialueensa jatkuvasti kolmessa elementissä: pinnalla, ilmatilassa ja tärkeimmin kohdin pinnan alla. Valvontaan tulee liittyä myös mahdollisuus alueloukkausten selvittämiseen ja torjuntaan. Puolustuskomitea yksilöi eräiden tehtävien suorittajatkin. Se osoittaa merivartiostoille jatkuvan partiointitehtävän ja merivoimien aluksille valmiuden lyhyessä ajassa osallistua valvontaan ja torjua alueloukkaukset sekä suorittaa laaja-alaista meritiedustelua. Vaatimus aukottomasta tutkavalvonnasta jakautuu nykyisin rannikkotykistön, merivartiostojen, ilmavoimien ja Merenkulkuhallituksen alaisten organisaatioiden osalle. Liikkuvan vedenalaisen tiedustelun lisävaatimus on esitetty mietinnössä koskemaan merivoimiemme lisäksi myös merivartiolaivoja.

Tehtävien suorittajien moninaisuus jo osoittaa keskeisen ongelman, koordinoinnin ja johtamisen. Ei vain rauhanaikaisten suorittajien eri organisaatioihin kuuluminen, vaan myös se tosiasia, että suorittajat kuuluvat kolmen eri hallinnonhaaran, Puolustus-, Sisäasiain- ja Kauppa- ja Teollisuusministeriön alaisuuteen, saattaa keskitetyn johtamisen, kehittämisen ja budjetoinnin erittäin hankalaksi. Vastuukysymys rajaloukkausten selvittämisestä kuuluu Sisäasiainministeriön alaisille merivartiostoille, paras jatkuva meritilannekuva muodostuu merivoimien alaisiin johtokeskuksiin Merenkulkuhallituksen alaisten organisaatioiden toiminnan jäädessä varsin pitkälle satunnaisista henkilökysymyksistä riippuvaksi tukitoiminnaksi. Kuitenkin rauhanajan organisaation tulisi olla mahdollisimman helposti muunnettava tai suorastaan sama kuin kriisitilanteessa toimiva. Koska kriisin aikana päävastuu siirtyy merivoimille, on jo nähty tarve johtamismahdollisuuksien luomiseen. Merivoimat ovat määrätietoisesti pyrkineet tähän päämäärään omien rajoitettujen taloudellisten resurssiensa puitteissa. Rannikkojoukkojen alueelliset keskuskeskukset ja merivartiostojen valvontalueet on myös pyritty yhdensuuntaistamaan, joskin valitettavaa päällekkäisyyttä edelleen esiintyy. Järjestelmästä irrallisena toimii Merenkulkuhallituksen luotsi- ja merenmittausorganisaatiot MKH:n

sotilastoimiston toimiessa yhteyslinkkinä Merenkulkuhallituksessa. Tekninen tutka- ja vedenalainen valvonta vaatii kalliita investointeja ollakseen vaatimusten mukainen, aukoton, eteläisellä rannikkoalueellamme. Toisaalta keskitetty johto ja jo nykyisen kaluston tehollinen ja koordinoitu käyttö antaisi lähes tyydyttävän tuloksen. Kuitenkin näyttää tällä hetkellä siltä, että meillä on vielä pitkä matka kuljetavana päästäksemme kaikkien valvontaan kykenevien elimien optimaaliseen käyttöön.

Esikuvana soveltaen tulisi käyttää ilmaliikenteen järjestelyä. Ilma-
valvonnan ja lennonjohdon järjestelyt on saatu huomattavasti joustavampaan ja ennakkoluulottomampaan kokonaisratkaisuun. Johtuneeko tämä siitä, että ilma-
valvonnan historialliset rasitteet ovat pienemmät ja valvontalaitteiden kalleus on jo heti alkuvaiheessa pakottanut löytämään maamme kestokyvylle mahdollisimman edullisen ratkaisun. Mikäli näin on, voidaan myös merivalvontapuolella katsoa luottavasti tulevaisuuteen, sillä meriliikenteemme kasvu- ja turvallisuustekijät ovat antaneet aiheen konkreettiseen ratkaisuun pyrkimiselle. Suomalainen Nokia Oy tutkii ja valmistelee parasta aikaa tietokoneohjattua austen valvonta- ja turvallisuusjärjestelmää, tosin tällä hetkellä kattamaan vain yhden, raskaasti liikennöidyn meriväylän alueen. Epäilemättä ei syylistytä liialliseen optimismiin, jos nähdään tässä hankkeessa tulevaisuuden järjestelmä, joka palvelee koko rannikkomme strategisesti tärkeän osan keskitettyä, nopeaa ja varmaa valvontaa. Viimeistään silloin, kun tällaiseen ratkaisuun päätetään siirtyä, tulisi turvallisuuspolitiikan vaatimukset tiukasti ottaa huomioon kokonaisjärjestelyissä ja osoittaa samaa joustavaa yhteistyöhenkeä, kuin ilmailikenneratkaisussakin. Operatiiviseksi ongelmaksi jää kuitenkin nykyhetken tilanteen järjestely optimaalisella tavalla.

Meritointa rinnastetaan usein ilmatointintaan ja hetaan samankaltaisia ratkaisuja, kuten tämän kirjoittajakin on tehnyt. Tällöin syylistytään kuitenkin usein yleistämiseen ja unohdetaan ne tekniset vaikeudet, jotka maapallon pinnalla, merellä, liikkuva kohtaa avarammassa ja suoraviivaisemmassa ilmatilassa liikkuvaan verratessa. Erityisesti viestintä, sekä puheen- että kuvansiirto, vaatii varsin toisenlaatuista ratkaisuja merellä. Myös elementtiraja, veden pinnan ollessa rajana ja samalla yhtenä dimensiona, antaa omat erikoisongelmansa meritietä käytettävälle. Myös luonnonsuhteet muuttavat merellistä toimintakenttää ratkaisevasti. Tehtävät on pystyttävä suorittamaan sekä avovesikautena että myös jäätalven aikana. Ongelmavyöhyte on siis mittava, sen hoitaminen vaatii selkeää päämäärää, johon kaikin keinoin on sitkeästi pyrittävä.

Rauhanajan tehtävistä merivoimiemme valmiustehtävä tuo myös mukanaan operatiivisia ongelmia. Vähäisen kaluston puitteissa on

kyettävä toisaalta kouluttamaan varusmiehiä, tehtävä jonka Parlamentaarinen Puolustuskomitea asettaa rauhanajan koko puolustusvoimien tehtäväksi. Toisaalta on pidettävä yllä vaadittua valmiutta puuttua alueloukkauksiin ja suorittaa meritiedustelua. Molemmat tehtävät vaatisivat omat osastonsa, koulutetun kantahenkilöstönsä ja alukset. Nykyisin, kuten ilmeisesti nähtävissä olevassa tulevaisuudessaakin, on Suomen merivoimien hoidettava tämä ristiriita koulutus-, organisointi- ja järjestelykysymyksenä. Toisaalta tällaisessa ratkaisussa piilee vaara rasittaa kohtuuttomasti henkilöstöä ja kuluttaa loppuun tekniset huoltomahdollisuudet. Samanaikaisesti operatiivisena ratkaisuna tulee muistaa, että organisaation ja asetettujen tehtävien tulee mahdollistaa merivoimien yksikköjen osalta joustava ja katkoton siirtyminen kriisiajan vaativampaan tehtäväkokonaisuuteen.

MERIVOIMIEN TEHTAVAT KRIISIAIKANA

Kiteytettynä lyhyeksi vaatimustasoksi kriisiajan tehtävät komiteamietinnön mukaisesti voidaan esittää seuraavasti: Rauhanaikainen merivalvonta tulee tehostaa sellaiseksi, että voimatoimin kyetään estämään puolueettomuutemme loukkaukset ja takaamaan puolueettomalle maalle kansainvälisen oikeuden asettamat velvoitteet sekä kriisin osapuolia että kolmansia valtioita kohtaan. Puolustuskomitea viittaa miinoitteiden laskukykyyyn sekä rannikkotykistön ja alusyksiköitten keskitettyyn käyttöön. Merivoimien kannalta johtamisongelmien osalta tilanne muodostuu tällöin yksinkertaisemmaksi kuin rauhanajan tehtävien johtaminen. Edellytyksenä on luonnollisesti se, että lainsäädännöllisesti on luotu mahdollisuudet järkevään ja rationaaliseen voimien ja alueen käyttöön. On muistettava, että tällaisessa tilanteessa YYA- ja Ahvenanmaansopimusten tulkintakysymykset ovat varsin keskeisiä meritoimintaa hahmotettaessa ja ennenkaikkea, että kyseisille tulkinnoille saadaan poliittisella tasolla yleinen hyväksyminen. Erityisesti silloin, kun kriisi ei vielä anna mahdollisuutta yleisen liikekannallepalon toimeenpanolle merivoimien jatkuva korkea valmiustaso myös täysimittaiseen torjuntakäyttöön suuntaa operatiivista ajattelua merkittävästi.

Käsiteltävässä tilanteessa merivartiostojen ja niiden aluskaluston alistaminen merivoimille, Merenkulkuhallituksen alaisten toimintojen saattaminen merivoimien valvontaan ja kiinteä yhteistoiminta muiden puolustushaarojen kanssa antaa mahdollisuuden operatiiviselle suunnittelulle. Suunnitelmissa tulee ottaa huomioon aina lähtökohdaksi pahin vaihtoehto, — kriisin suuntautuminen suoraan maattamme vastaan. Kuitenkin voidaan perustellusti arvioida, että Itämeren piirissä voi kriisi kehittyä jopa avoimen konventionaalisen sodan asteelle Suo-

men kuitenkin kyetessä pysyttelemään sen ulkopuolella. Poikkeustilan kesto aika on vaikeasti ennustettavissa. Vaikka perussuunnittelu tähtää pahimpaan vaihtoehtoon, voi tästä tehostetusta puolueettomuuden valvontavaiheesta muodostua ajallisesti niin pitkä, että operatiivisina ongelmina tulee korostetusti esille liikkuvan kaluston jatkuvasta käytöstä johtuvat huolto- ja valmiusongelmat. Toisaalta kaluston niukkuus pakottaa pitämään lähes kaikki alusyksiköt jatkuvasti toiminnassa. Toisaalta jatkuvan toiminnan aiheuttama huoltotarve pakottaa suunnittelussa porrastamaan käyttöä niin, ettei koko kalusto ehkä juuri kaikkein kriittisimmällä hetkellä ole toimintakyvyttömänä huollossa. Tasapainoisen optimaalisen käyttöratkaisun löytäminen on erittäin vaikeaa nähtävissä olevan kriisin kestoajan vaihdellessa päivistä viikkoihin, jopa kuukausiin.

Toisena operatiivisena ongelmana tehostetun puolueettomuuden valvonnan aikana on tehtävien anto alusyksiköille kuitenkin pitäen mielessä kriisin eskaloitumisvaara ja sen mukanaan tuomat tehtävät. Pitkäaikaisella valvonta- ja valmiusvaiheella on taipumus hajauttaa voimia ja laskea niiden täystehollista jatkuvaa torjuntavalmiutta. Myös eri tehtävien arvostus koko maanpuolustuksen kannalta voi tässä vaiheessa poiketa huomattavasti niistä tehtävistä, jotka tulevat merivoimien osalle silloin, kun koko puolustusvoimamme ovat torjunta- valmiudessa. Merivoimien operatiivisen suunnittelun on vastattava näihin vaatimuksiin oikein ennakoituilla ja mahdollisuuksien mukaan harjoitelluilla suunnitelmilla, käyttäen alusyksikköjen suurta liikkuvuutta täysitehoisesti hyväksi ja varautumalla huollollisesti ja johtamisjärjestelyjen osalta nopeastikin vaihtuviin tilanteisiin.

MERIVOIMIEN SODANAJAN TEHTÄVÄT

Äärimmäisenä tehtävänä on koko puolustuslaitoksellemme annettu maahan hyökkäävän torjunta. Merivoimien osuus määritellään hyökkääjän sotatoimien rajoittamiseen, hidastamiseen ja sille tappioita syvytydessä tuottavaan taisteluun. Parlamentaarinen Puolustuskomitea korostaa erityisesti Ahvenanmaan puolustamisen merkitystä. Puolustustaistelun aikana ei organisatoriset tai rauhanajan säännösten aiheuttamat ongelmat aiheuta operatiivisesti vaikeuksia. Kyseinen taistelu on nähtävä totaalisenä koko kansan ja sen voimavarojen ponnistuksena säilyttää itsenäisyytensä. Alueellinen puolustusjärjestelmä, joka perustuu alueen käyttöön tavanomaisesta konventionaalisesta rintamataistelusta aina sissisotaluonteiseen vastarintaan syvytydessä, ei sellaisenaan tule kyseeseen merivoimien alusyksikköjen toiminnassa. Alusyksiköillä tulee olla tukialueensa, jossa niiden huolto on mahdollista. Muussa

tapauksessa itse alusten käyttö jää lyhytaikaiseksi vaikka ehkä niiden henkilöstö voisiakin siirtyä jalkaväen tapaiseen taisteluun. Tätä vaihtoehtoa ei tässä käsitellä.

Tukialueen merkitys taistelun jatkuessa on siis keskeinen merivoimille. Mikäli kokonaisvaltaisesti ei voida osoittaa, millä alueilla merivoimien huoltomahdollisuudet pyritään säilyttämään, muodostuu huolto-ongelmista erittäin vaikeita. Merivoimien huolto on raskasta ja jähmeäliikkeistä ja toisaalta määrällisesti siksi rajoitettua, ettei sen tasainen, tappioista välittämätön jako pitkin rannikkoa ole mahdollista. Maavoimille merivoimien tukialue muodostuu usein vähempiarvoiseksi sivustan »marskimaaksi», jonka merkitys niiden taistelulle on toisarvoinen. Tästä syntyykin keskeinen operatiivinen ongelma, jonka ratkaisusta merivoimien toiminta on täysin riippuvainen.

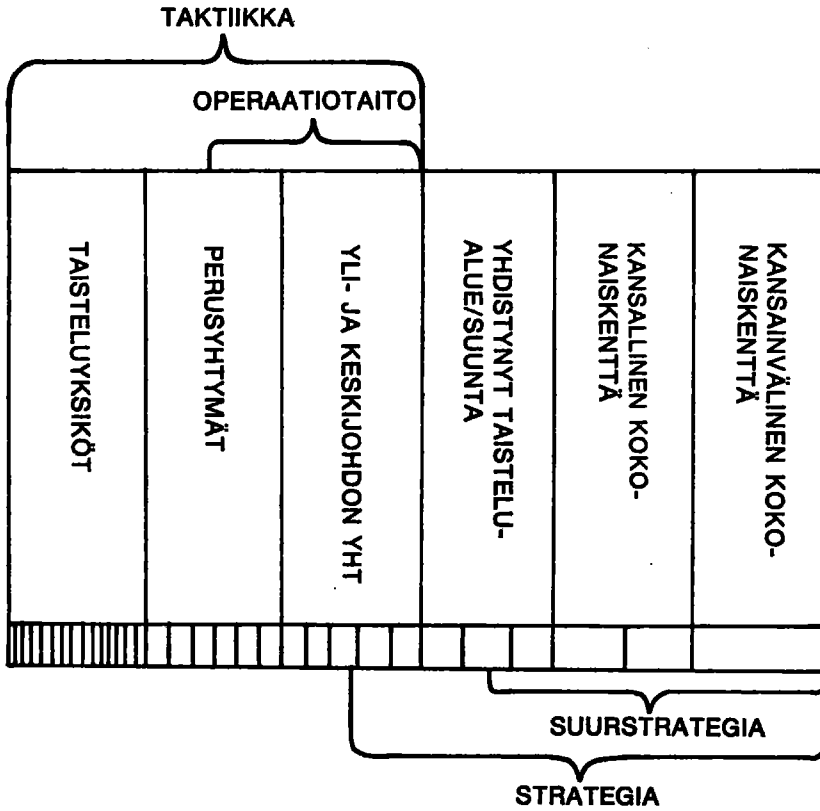
Rauhanajan ja puolueettomuuden suojaamisvaiheen tehtäväjako merivoimille on täysin selkeä. Puolustustaistelussa ei näin voida yksiselitteisesti sanoa. Selvän tehtävän antaminen merivoimille vaatisi etukäteistietoutta ennenkaikkea nähtävissä olevan puolustustaistelun kestoajasta. Puolustuskomitea arvioi nopeasti ja rajusti alkavan yllätyshyökkäyksen hyvinkin mahdolliseksi ja pitää sen torjuntavalmiutta erittäin tärkeänä. Puolustustaistelun eräänä päämääränä on ajanvoiton saavuttaminen poliittiselle johdolle ratkaisun löytämiseksi sopimusteitse. Tätä taustaa vastaan voi merivoimien operatiivinen käyttöajatus, meripuolustusdoktriini, vaatia hyvinkin laajakantoisia ja kipeitä ratkaisuja saadakseen konkreettisen muodon. Taustatekijöitä tarkasteltaessa voidaan joutua valitsemaan ja asettamaan vastakkain esimerkiksi seuraavan laatuaisia kysymyksiä: Mikäli yllätyshyökkäyksen torjunnassa merivoimat keskitetään hidastamaan ja tuottamaan tappiota hyökkääjälle, saavutetaan tietty aikavoitto, mutta merivoimien kalustoa ei ole sen jälkeen enää käytettävissä mahdollisiin muihin (kauppaliikenteen suojaaminen?) tehtäviin. On punnittava, mikä merkitys tuolla aika-voitolla on maavoimien torjuntavalmiuden kehittymiselle uhanalaisella alueella. Jos aikavoitto vastaa tehtyä uhrausta, on tästä tehtävä päätös. Jos aikavoitto antaa vain näennäistä tai mitätöntä hyötyä, tehtävät merivoimille tulee mitoittaa toisia näkökohtia silämälläpitäen. Esimerkkinä edellä esitetystä ajattelusta palautettakoon mieliin Ruotsin viimevuosikymmenen mairinnousun torjuntadoktriini. Ruotsi suunnitteli ilmapvoimiensa käyttöä kaukotorjunnassa sukellusveneidensä kanssa juuri edellä mainittuun hidastamis- ja tappioidentuottamistehtävään. Samalla laskettiin, että ilmapvoimat tulevat menettämään 1/3—1/2 kalustostaan aikavoiton hankkimisessa.

Meripuolustuksen kehittämisessä asettuvat vastakkain myös kiinteän ja liikkuvan komponentin tarjoamat edut, se hyöty, joka saadaan uhratuille varoille. Näiden kahden välinen työnjako, niihin uhratut

varat ja saavutettavissa oleva hyöty, muodostaa oman operatiivisen ongelmakokonaisuutensa, jonka ratkaisu niveltyy moniin maantieteellisiin, taloudellisiin ja tehoarviointeihin. Tarkastelkaamme ongelmaa ulkomaisen esimerkin valossa. Maamme on tosin huomattavasti eri asemassa kuin Saksan Liittotasavalta, joka II-maailmansodan jälkeen aloitti tyhjästä. Siellä entinen puolustusministeri Frans Josef Strauss totesi, ettei Saksalla ole varaa rakentaa aukotonta kiinteää meripuolustusta, vaan sen on pantava painopiste liikkuvan merivoiman kehittämiseen. Meillä sitävastoin operatiivisena ongelmana on ennenkaikkea harkita nykyisen kalustomme tarjoamat mahdollisuudet jatkuvan valmiuden ja tehokkuuden huomioon ottaen.

Varsinaisessa torjuntataistelussa myös johtamistoiminta muodostuu merivoimien nykykalustolla varsin ongelmalliseksi. Operatiivisella tasolla voitaneen nykyinen kehityssuunta huomioonottaen löytää käyttökelpoisia ratkaisuja, mutta taktillisen johdon kenttä on huomattavasti vaikeampi hallita tavanomaisia ratkaisuja käyttäen. Kontra-amiraali Herny E Eccles'in³⁾ mukaan yli- ja keskijohdon yhtymät ja perusyhtymät noin puolessa ratkaisuihistaan, käyttävät »operatiivista tietoa». Taktiikka sinänsä kattaa koko edellisten ja luonnollisesti taisteluyksikköjen toiminnan, kun taas strategisia ratkaisuja on noin puolet yli ja keskijohdon yhtymien toimista. Kuva 2 selventää tätä ajatusta. Meritoiminnassa myös operatiivinen johtaminen vaatisi yleistilannetietojen lisäksi varsin yksityiskohtaisia ja tuoreita lähtilannetietoja. Taktinen johtaminen taas perustuu ensikädessä täysin aikaa seuraavaan tarkkaan lähtilannetietouteen ja tarvitsee lisäksi myös yleistilannetietoja. Operatiivisessa suunnittelussa ongelman sen johtamistoimintaa ajatellen muodostaa juuri tuo tuoreen lähtilannekuvan puuttuminen. Nykyisin sen saaminen olisi teknisesti mahdollista, mutta vaatisi erittäin kalliita tietoliikenne- ja elektronisia ratkaisuja sekä erikoisaluskalustoa, jollaisen hankinta tuskin tulee kyseeseen nykyiset budjettinäkyvät huomioon ottaen. Operatiivisen johtamisen luonnetta on siis muutettava vastaamaan käytössämme olevia mahdollisuuksia. Ratkaisumalleja on useita. Problematiikka keskittyy tällöin tarkkaan ja harjoiteltuun etukäteissuunnitteluun, taisteluohjeisiin, pienempien osataistelujen sarjan käyttöön päämäärään pääsemiseksi ja osastojen sekä johtoportaiden joustavaan organisointiin. Teknisten keinojen lisääntyessä operaatioiden johtamistoiminnan välitön johtaminen ja valvonta käyvät helpommiksi, mutta keskeisenä operatiivisena ongelmana säilyy meillä varmaankin kauan se tosiasia, että merivoimiemme on selviydyttävä tehtävistään nykyisillä mahdollisuuksilla ja kalustolla, ei haavekuvilla nykYTEKNIKAN parhaista saavutuksista.

3) U. S. Naval War College, strategian luennot vv 1969—70

KUVA 2 Kontra-amir H E Eccles'in jako strategian, taktiikan ja "operaatio-taidon" kesken

PÄÄTÄNTÄ

Suomi on valinnut puolueettomuuden asenteekseen turvallisuusjärjestelyissään. Sen turvallisuuspolitiikka nojaa ensikädessä ulkopoliittisiin keinoihin, joiden tukena Suomessa ylläpidetään puolustusvoimia. Puolustusvoimien mitoitus ja siihen uhrattavat varat muodostuvat näinollen siinä määrin pieniksi, että mahdollinen aseiden käyttö, maanpuolustus, täytyy tapahtua optimoiden kaikki käytettävissä olevat keinot. Aseiden tehokas käyttö vaatii oikeaan osunutta johtamistoimintaa. Operatiivisia ongelmia on paljon ja niihin on pakko löytää oikeat vastaukset.

Suomen strateginen asema ja elinkeinoelämä ovat voimakkaasti riippuvia meriyhteyksistä. Parlamentaarinen Puolustuskomitea on mietinnössään kartoittanut ne vaatimukset ja kalustolliset tavoitteet, joihin tulisi pyrkiä. Kaluston osalta merivoimamme ovat vielä kaukana tavoitteista, mutta vaatimukset on silti pyrittävä mahdollisuuksien mukaan täyttämään. Edellä on tarkasteltu niitä operatiivisia ongelmia, joiden ratkaisusta oleellisesti riippuu lopputulos. Tehokkaan suunnittelun, organisoinnin ja kehityksen suuntaamisen kautta voidaan ongelmaketjua lyhentää, mutta pysyviä patenttiratkaisuja muuttuvassa maailmassa ei ilmeisesti myöskään operatiivisella alalla voida löytää.